

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 15.03.2021
Published /Yayınlanma 19.05.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Aktaş Şenkardeşler, R. (2021). Türkiye ekonomisi işgücü piyasasında kadın istihdamının demografisi ve iktisadi büyüme sürecine yansımaları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(69), 1093-1102.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2431>

Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKTAŞ ŞENKARDEŞLER

<https://orcid.org/0000-0003-4198-5101>

Beykoz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul / TÜRKİYE

TÜRKİYE EKONOMİSİ İŞGÜCÜ PİYASASINDA KADIN İSTİHDAMININ DEMOGRAFİSİ VE İKTİSADİ BÜYÜME SÜRECİNE YANSIMALARI DEMOGRAPHICS OF FEMALE EMPLOYMENT IN THE TURKISH ECONOMY LABOR MARKET AND ITS EFFECTS ON THE PROCESS OF ECONOMIC GROWTH

Issue/Sayı: 69

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Türkiye işgücü piyasası üzerinden şekillenen yapısal eksik istihdam sorununun en önemli aktörlerinden biri kadınların işgücüne katılımıdır. Dolayısı ile kadınların işgücü piyasasına katılım sürecine dair geliştirilecek çeşitli politika önerileri hem Türkiye ekonomisi işgücü piyasasının etkinliği hem de istihdam girdisi üzerinden toplam faktör verimliliği sayesinde iktisadi büyüme istikrarına çok önemli katkılar sunacaktır.

Bu çalışmanın amacı kadının çalışma hayatına katılımını engelleyen faktörleri ortaya koymak ve bu faktörlerin iktisadi büyüme sürecine etkilerini açıklamaktır. Bu amaçla öncelikle kadının toplumsal rolü ve cinsiyet eşitsizliği konusu ele alınmış ardından Türkiye’de kadın istihdamının demografisi anlatılmıştır. Kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisine ait teorik çerçeve sunulurken literatürde bulunan çalışmalara da yer verilmiştir. Yapılan araştırmada devletin kadın istihdamını teşvik edecek bir dizi politikalar geliştirdiği fakat bu politikaların bazılarının uygulamada etkinliğinin olmadığı, bazılarının ise beklenenin tam aksi sonuç doğurduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Eşitsizliği, Kadın İstihdamı, İktisadi Büyümeçlilik.

ABSTRACT

One of the most important actors of the structural underemployment problem shaped by the Turkish labor market is the participation of women in the labor force. Therefore, various policy suggestions to be developed regarding the participation of women in the labor market will contribute significantly to the stability of economic growth thanks to the efficiency of the labor market in the Turkish economy and total factor productivity through employment input.

The aim of this study is to reveal the factors that prevent female participation in working life and to explain the effects of these factors on the economic growth process. For this purpose, firstly the social role of women and gender inequality were discussed and then the demography of female employment in Turkey was explained. While presenting the theoretical framework of the relationship between female employment and economic growth, studies in the

literature are also included. In the research, it has been determined that the state has developed a series of policies to promote female employment, but some of these policies are not effective in practice, and some of them have produced results contrary to expectations.

Keywords: Gender Inequality, Women’s Employment, Economic Growth.

1. GİRİŞ

Çalışma yaşamı içerisinde kadın istihdamı önemli bir yere sahiptir. Eski medeniyetlerde dahi kadınlar kasaba ve şehirlerde çamaşırcı, terzi, hizmetçi, dükkân sahibi ve ebe olarak çalışmışlardır. Köylerde de buğday ve hayvanların yetiştirilmesinde, yünlerin kullanılabilir hale getirilmesinde ve gıdaların konserve halinde saklanmasına yönelik hazırlıklarda önemli roller üstlenmişlerdir (Gürol, 2000: 209).

1970’li yıllarda toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek cinsiyetinin toplumsal süreçlerde yükledikleri roller açısından kullanılmıştır (Oakley, 1972: 159). “Cinsiyet” kavramı, erkek veya kadın olmanın anatomik tarafını belirtirken, “toplumsal cinsiyet” kavramı, toplumsal olarak erkek ve kadın kimliklerine yüklenen anlamı belirtmektedir. Erkek ve kadın rolleri kavramlarından ise bu kimlikler etrafında rollerin kurgulanması anlaşılmaktadır. Erkek ve kız çocukları tarafından bu roller toplumun yargıları çerçevesinde nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu nedenle bu rollerin ilk defa öğrenildiği yer ailedir. Günümüzde aile ve toplumda erkek ve kadın emeğinin cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılık göstermesi, kadın emeğini görünmez yapmakta ve sosyal sorunlara neden olmaktadır (Yılmaz ve Ulaş, 2014: 304).

Hem dünyada hem de Türkiye’deki kadın emeğinin durumu, boyutları ve temel sorunları açısından bazı farklılıklar olsa da temelde aynıdır. Toplumsal olarak erkek ve kadın rollerinde eşitliğin olmaması bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Yılmaz ve Ulaş, 2014: 305).

Kadınların çalışma hayatına katılımını engelleyen çeşitli faktörler her zaman var olmuştur. Bu faktörler iç ya da dış faktörler olarak sınıflandırılabilir. İç faktörler cinsiyet ve eğitim gibi kadının kendisinden kaynaklanan faktörler olabilirken; toplum tarafından kadına yüklenmiş olan görev ve sorumluluklar da dış faktörleri oluşturabilmektedir (Oktay ve Mentşe, 2017: 898).

Evlilik ve doğumla birlikte kadınların çalışma hayatları kesintiye uğrayabilmektedir. Bunu göz ardı etmek istemeyen kadınlar sosyal hayatlarında ikilem ortaya çıkmakta ve bir tercih yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum işverenler tarafından da istenmeyen bir durumdur. Günümüzde işe girerken birçok kadından gebelik testi istenmekte ya da İş Kanunu’nun 17. maddesi hükmünce doğum sonrası birçok kadının işine son verilmektedir. Bunun yanında çalışan kadınlar evlendiği zaman 1475 sayılı yasa hükmünce birikmiş tazminatlarını alabilmekte ya da işine son verdiğinde isteğe bağlı olarak sigortalanabilmekte ve çalışmadan emeklilik hakkını sağlayabilmektedir. Bu durumlar kadını koruyucu kanunlar gibi düşünülse de kadını çalışma hayatından uzaklaştırmaktadır (İşçi ve Görgülü, 2008:19).

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KADIN İSTİHDAMININ DEMOGRAFİSİ

İstihdam geniş anlamda tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılmasıdır. Dar anlamda istihdam ise emeğin üretim sürecinde girdi olarak kullanılmasını ifade etmektedir. Bu açıdan emeğin istihdam olarak nitelendirilebilmesi için ürün, gelir, saygınlık ve devamlılıktan oluşan dört unsurun bir arada yer alması gerekmektedir (Işığışık, 2014: 30-31). Her ne kadar istihdam ve çalışma sözcükleri aynı anlamda düşünülse de gerçekte arasındaki fark kadınlar için önem arz etmektedir. Her iki sözcük arasındaki farklılık bireyin ücretli ve ücretsiz çalışması arasındaki farklılıkla aynıdır. Kadınların evdeki sorumlulukları, çocukların bakımı gibi evde yapılan çalışmalar ücretsiz işçilik kapsamında değerlendirilmektedir (Bradbury ve Fincham, 1992: 2).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin en önemli istihdam göstergesi; kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun yüzde kaçının istihdam edildiğidir. TÜİK (2021)’in İstatistiklerle Kadın 2020 raporuna göre Türkiye nüfusunun %49,9’u kadınlardan oluşmaktadır (www.tuik.gov.tr).

Türkiye ekonomisinin işgücü piyasası göstergeleri incelendiğinde kadınların işgücü piyasasına katılımının, erkeklerin işgücüne katılım oranına göre düşük olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2016 yılından itibaren ilgili verilerde kısmi bir iyileşme olmasının yanı sıra, hala düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu bakımdan kadın işgücüne katılım haddinin 2019 yılı itibarıyla %34 seviyesinde gerçekleştiği Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye Ekonomisi İşgücü Piyasası Görünümü

Yıl	Kadın İşgücüne Katılma Haddi (%)	Erkek İşgücüne Katılma Haddi (%)	İşgücüne Katılma Haddi (%)
2016	32,5	72,0	52,0
2017	33,6	72,5	52,8
2018	34,2	72,7	53,2
2019	34,4	72,0	53,0

Kaynak: (TÜİK 2020)

Türkiye ekonomisinde doğal eksik istihdam kapasitesi özellikle yapısal boyutu aracılığı ile incelendiğinde en önemli sorunlarından bir tanesinin kadınların işgücüne katılım eğilimleri ve istihdam demografisi olduğu görülecektir. Başka bir ifade ile Türkiye işgücü piyasası üzerinden şekillenen yapısal eksik istihdam sorununun en önemli aktörlerinden bir tanesi kadınların işgücüne katılımıdır. Dolayısı ile kadınların işgücü piyasasına dair yaşadıkları katılım ve istihdam sürecine dair geliştirilecek çeşitli politika önerileri hem Türkiye ekonomisi işgücü piyasasının etkinliği ve verimliliği, hem de istihdam girdisi üzerinden toplam faktör verimliliği sayesinde iktisadi büyüme istikrarına çok önemli katkılar sunacaktır.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2019 yılsonu itibariyle işgücü piyasasında istihdam edilen 28 milyon 80 bin bireyin içerisindeki kadın sayısı 8 milyon 924 bin seviyesindedir. Elbette böyle bir gelişme temel olarak kadınların işgücüne katılım eğilimlerinin düşük olmasından kaynaklandığı gibi, kadın istihdam politikasına dair işgücü piyasasında var olan zorlukların da bir yansımasıdır. Özellikle bu durum Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye negatif biçimde diğer ülkelerden ayrılmaktadır.

Türkiye ekonomisi işgücü piyasaları özelinde kadınların işgücüne katılım eğiliminin tayin edilmesi noktasında özellikle 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'nin dünya geneli ile birlikte akredite olarak yaşadığı sosyal ve iktisadi değişimlerin etkisi büyüktür. Nitekim zaman geçtikçe cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin Türkiye'de bireylerin eğitim demografisi bakımından kendilerini geliştirmeleri, başka bir ifade ile insanların daha eğitilmiş hale gelmeleri yeni yaşam tarzlarının kapısını aralayan temel unsurdur.

Artan eğitim demografisi ile birlikte gelir bakımından orta sınıf kesiminin nüfus içerisindeki payının artması, sanayileşme ve kentleşme argümanlarının toplumun büyük kesimini etkisi altına alması ve bununla birlikte gelişen sosyal dokunun gençlerin ve kadınların hem yaşam hem de işgücü bakımından yeni zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinin önemli bir geçim kaynağı olan geçimlik tarımsal aktivitelerden uzaklaşılması ve bu unsurun iktisadi faaliyetler içerisinde önemini kaybetmeye başlaması, kırsaldan kente göçler yaşanması; özne düzeyde kadınların istihdam demografisi üzerinde negatif bir etkiye neden olmuştur. Sanayi ve endüstrileşme sürecinin gelir bakımından kırsalda yaşayan ailelere daha cazip gelmesi ve böylece aile reisi rolündeki erkeklerin kararları etrafında şekillenen kentlere doğru göç olgusu, kadınların da tarımsal faaliyetlerden ve dolayısıyla işgücü piyasasının dinamiklerinden çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum da işsizliğin para politikaları ile değil sosyal politikalar üzerinden yol aldığı bir kanıtı niteliğindedir. Özellikle kırsal kesimden kentlere göç eden kadınların yaşadığı yerlerde olmak üzere lisans eğitimi almamış kadınlar istihdam imkânı bulsalar bile, bu olanağın genel çerçevesi düşük ücret, zorlu, uzun, yorucu çalışma saatleri ve sosyal güvenlikten yoksunluk ile sarılmıştır.

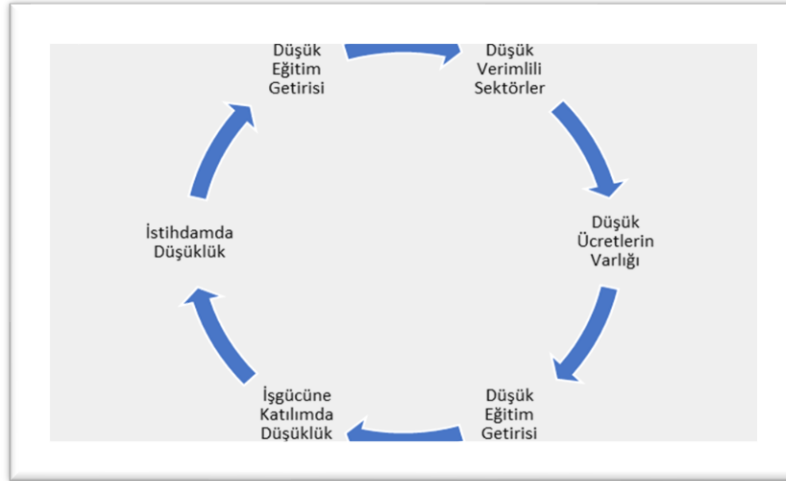
T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı kapsamında işgücü piyasası özelinde kadınların yaşadıkları sorunlara değinilmiş ve bu sorunların çözümü adına genel bir çerçeve ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nın içeriğinde kadınların beceri ve yeteneklerinden Türkiye ekonomisi işgücü piyasalarında daha fazla yararlanılmasının ve aileye ve kendilerine bir gelir kapısı değil, aynı zamanda sosyal bir statü ve özgüven sağlayacağı belirtilmektedir.

Türkiye işgücü piyasaları özelinde son yıllarda istihdam imkanına sahip olan kadınların tercih ve eğilimlerinde de değişim gözlemlenmekte ve bu durum da belirli sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu değişimin temelinde belirli faydacı yaklaşımların varlığı sorgulanabilir. Çünkü günümüzde değişen ve bir o kadar da zorlaşan iktisadi görünüm ve işgücü imkânları ailelerin salt bir ferdin gelir kalemi

üzerinden tüm giderlerini karşılayabilmelerini imkan vermemektedir. Bu şekilde bir gelişmenin varlığı Türkiye işgücü piyasası özelinde kadınların istihdamına yönelik olumlu gelişmelerden en önemli sayılabilir.

Türkiye demografisi içerisinde gözlemlenen bir diğer olgu kadınların geç yaşlarda evlenmeye başlamalarıdır. Kadınların evliliklerini belirli bir süre ertelemesi; hem eğitim imkanlarından mahrum kalmamasına, hem de işgücü piyasasına kalifiye elaman olarak dahil olmalarına kolaylık sunarak Türkiye ekonomisi özelinde yaşanan pozitif ayrılmaya bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca kadınların doğurganlık oranlarında yaşanan düşme kendilerine yüklenen bakım sorumluluğu fonksiyonunun etkisinin azalmasına neden olarak kadınların istihdam olanaklarını arttırmaktadır.

Yaşanan tüm bu olumlu gelişmelerin yanı sıra kadınların Türkiye ekonomisinde işgücüne katılım hadlerinin düşmesi beraberinde bir takım tespitlerin yapılması hususunu zorunlu kılmaktadır. Nitekim bu durum, çeşitli uluslararası raporlarda da değinildiği üzere, işgücü piyasasının yetersiz katılım çıkmazının üzerinden ifade edilebilir. Yetersiz katılım çıkmazının hareket noktası düşük ücret ve düşük verimliliğe sahip olan sektörlerin varlığı üzerinden şekillenmektedir. Böylece işgücü piyasasında bölünmüşlüklerin varlık göstermesi, diğer yandan düşük ücretli ve düşük eğitim demografisinden oluşan kayıt dışı istihdam gerçeği ile beraber düşünüldüğünde hem işgücüne katılım düzeylerinde düşüklük görülmekte, hem de istihdam kapasitesinde istenilen yükselme yaşanmamaktadır. Bu şekilde bir gelişme süreçte geriye dönülmesine ve eğitim yatırımlarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Şekil 1. Türkiye Ekonomisi İşgücü Piyasası Katılım Çıkmazı

Kaynak: (DPT 2009)

Türkiye özelinde kadınların işgücü piyasasına katılım eğilimlerinin artması ve istihdam imkânlarının kolaylaşması için izlenecek politika önerilerinin önemi bir kere daha ortaya çıkmaktadır. İzlenecek politika önerilerinin içeriğini teşkil edecek genel çerçeve yolundaki en önemli kaynaklardan bir tanesi 2009 yılında T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi" başlıklı rapordur.

Türkiye işgücü piyasası özelinde kadınların işgücüne katılımı ve istihdam edilme olanakları bakımından temel bir veri kaynağına haiz olan raporda kadınların işgücüne katılım eğilimleri sosyal ve iktisadi göstergeler üzerinden beş başlık altında ifade edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinin özelinde kadınların toplumda üstlendikleri en önemli rolün sosyal algı bakımından bakım sorumluluğu ve annelik güdüsünün rolü olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye demografisinde mevcutta bulunan sosyal görünüm içerisinde kadınlara yüklenen en önemli sorumluluğun aile bakım süreci olması annelik ile birlikte bütünleştiğinde kadınların işgücü piyasasından çekilmesine neden olan en önemli sebeplerden birisini oluşturmaktadır.

Yine eğitim demografisi düşük olan kadınların işgücü piyasasına katılım eğilimleri oldukça düşüktür. Bu durum kadınların özgüven ve toplumsal-sosyal statü noktasında kendisini eksik hissetmelerine neden olmaktadır.

Diğer taraftan Türkiye’de görülen kentleşme eğilimleri kadınların kırsal kesimdeki işgücü ve istihdam profilini çok ciddi derecede sarsmış ve göç ile kentlere gelen kırsal kadın işgücünün iş bulamayarak cesaretlerinin kırılmasına neden olmuştur. Diğer yandan kısa dönem etkileri gözlemlense de konjonktürel dalgalanmaların varlığı da kadın işgücünü etkilemektedir.

Tüm bu gelişmeler Türkiye ekonomisinde kadınların işgücüne katılımlarının ve istihdam edilme imkânlarının daha yüksek olabilmesi için izlenecek politikaların en önemlilerinden biri ilk kez işgücü piyasasına iş arama amacıyla dâhil olan kadınların kamu kesimi tarafından pozitif ayrımcılığa tabi tutulmasına neden olacak politikaların yürürlüğe konulmasıdır. Nitekim geçmiş dönemlerde kadınların istihdamı sürecinde işveren kesimine yönelik sunulan sosyal sigorta primlerinden beş yıllık muafiyet uygulaması vb. uygulamaların varlığının tekrarlanması büyük önem arz etmektedir.

Diğer taraftan uygulanacak politika setlerindeki adımların eğitim düzeyi düşük kadınları kapsamı ayrı bir önem arz etmektedir. Böylece işgücü piyasasında kayıt dışı istihdamın önemli bir kesimini oluşturan eğitim düzeyi düşük kadınların varlığını azaltacak, böylece işgücü piyasasının hem etkinliğine hem işlerliğine katkı sunacaktır. Özellikle bu politika seti kapsamında vergilendirme, mali denetimler ve teftişlerin plan ve takvim dâhilinde eksiksiz uygulanması önem arz etmektedir.

Türkiye ekonomisi işgücü piyasasında görülen başka bir aksaklık teşvik başlıklarıdır. Niteliksiz ve eğitim düzeyi düşük seyreden kadın bireylerin istihdamında görülen talep düşüklüğünün önemli sebeplerinden birisi bu teşviklerdir. Bu yüzden teşvik mekanizmasının sağlıklı işlemesi ve kadın istihdamına katkı sunması açısından kayıtlı kadın istihdamının hem direkt hem de dolaylı maliyetlerini kapsamı sağlanmalıdır. Böylece teşviklendirme politikasından hem işgücü piyasası hem kadın demografisi olumlu etkilenecektir.

Türkiye ekonomisi işgücü piyasasında sunulan sosyo-iktisadi olanaklar kapsamında kadınlara parasal karşılık olarak çocuk bakım yardımı sunulabilmesi de kadınların hem işgücüne katılım eğilimlerinin hem de istihdam olanaklarının daha da artmasına katkı sunacaktır. Bu adımın kapsamında okul öncesi eğitim döneminde ve kamu desteğinin altında çocuk gelişim programlarının uygulanmasının sürece çok büyük yararlar sunacağı açıktır.

Uluslararası ölçekte elde edilen örnekler ve tecrübeler erken çocukluk döneminde verilen eğitimin kalitesinin küçük yaştaki bireylerin ileriki zamanlarda hem sosyal ve hem de mesleki hayatlarında daha başarılı olmalarına destek olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Sürdürülebilir kadın istihdamı ile güçlü bağı bulunan bir diğer önemli başlık kamu kesimi tarafından genel ölçekte, bireylerin kendileri tarafından da özel ölçekte yapılan eğitim yatırımlarıdır. Bu bağlamda mesleki eğitim faaliyetleri üzerinden kadınların bilgi, beceri ve yetkinlikleri bakımından donatılması kadınların işgücü piyasasına bir adım önde girmek adına önemli bir süreç olarak varlık gösterecektir.

Kadın istihdamını artıracak politikaların küresel ve ulusal ölçeğin içinde bulunduğu değişimlere ayak uydurarak güncellenmesi de önem arz eden başka bir boyuttur. Nitekim kadın istihdamının artırılması adına özellikle kodlama, yazılım ve teknoloji üretim ve yönetimi adına kadınlara eğitimlerin gerek kamu kesimi gerekse de özel sektör tarafından sunumu kadınlara yönelik istihdam olanaklarını güçlendirecektir.

Yine bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması ve kadınların hem mesleki hem aile dengesi üzerinden şekillenen sosyal yaşamlarının uyumlaştırılması kadınlara yönelik önemli bir işgücü politikasıdır.

Eğitimini yeni tamamlamış kadınların kamu kesimi ve özel sektör iş birliğinin üzerinden düzenlenecek girişimcilik, staj ve de işbaşı eğitim programları yine Türkiye ekonomisi işgücü piyasasında kadınların hem katılım hem istihdam bakımından daha yüksek gerçekleştirmelere erişimi bakımından kolaylık sunacaktır. Bu aşamada bir diğer önemli politika önermesi genç kadınların iş arama becerilerini geliştirmek ve kendi benliklerinde özgüven sağlayabilmek için kamu kesimi tarafından çeşitli bilinçlendirme ve kariyer gelişim programlarına tabi tutulmasının sağlanmasıdır.

Kadın istihdamının arttırılmasına yönelik en önemli görevlerden birisi de yerel yönetimlere düşmektedir. Yerel yönetimler bölgelerinde ve sorumluluk sahalarında yer alan kadınların iş ve işgücü potansiyellerini dikkate alacak çalışmalar yapmalı ve kadın istihdamını arttırmaya yönelik uygulamaların icrası noktasında görev almalıdır. Bu bağlamda kamu kesiminin kadın istihdamını teşvik ederek

artırmaya yönelik katkı sunan yenilikçi ve sürdürülebilir proje ve iş girişimlerini desteklemesi gerekmektedir.

Engelli kadınların işgücüne katılımlarını sağlamak için de özel kapsamlı projelerin yürütülmesi gerekmektedir. Birincil politika başlığı olarak Türkiye genelinde engelli kadınların meslek edinmesine yönelik olarak kamu kesimi tarafından uzaktan eğitim ve öğretim programları icra edilebilir.

Engelli kadınların işgücü piyasasına katılımlarının ve istihdam olanaklarının artması için devlet tarafından mesleki rehabilitasyon merkezlerinin açılması teşvik edilmeli, özel sektörün bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlarına destek sağlanmalıdır. Bu merkezlerde rehabilitasyon süreçlerine devam eden engelli kadınlara yönelik yine kamu kesimi tarafından kendi işlerini kurabilmeleri için destekler ve hibeler sunulması da tüm bu sürecin başarısını ve etkinliğini daha da pekiştirecek politika önermeleri olacaktır.

Türkiye genelinde bölgesel sosyolojik farklılıklar dikkate alınarak kadınların işgücü piyasasına katılımlarının artırılmasına yönelik olarak hedef bazında sektör, grup ve bölge odaklı eylem planlarının hazırlığı önemli bir politikadır. Diğer taraftan bu politikaların işlerliğinin pekiştirilmesi adına katılımcı kursiyer kadınlar tarafından düzenlenen program sonrasında istihdam edilmelerini kolaylaştıracak çeşitli yasal düzenlemelerin varlığı da işletilmelidir.

Uzun süreli işsizlik yaşayan kadınların aktif işgücü programlarının kapsamında izledikleri yolun ve içeriğinin güncellenmesi de önem arz eden bir diğer husustur. Bu kapsamda Türkiye özelinde icrası söz konusu olan toplum yararına programlar uygulaması güncellenmeli ve özellikle ilgili kadınların daha fazla yarar sağlayabilecekleri bir içeriğe seyrermelidir.

3. CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ, KADIN İSTİHDAMI VE İKTİSADİ BÜYÜME

Tarihsel süreç içinde toplum yaşantısındaki asıl yerinin ailesi ve evi olduğu görüşü nedeniyle kadınlar, bireysel kazanç elde etmeye yönelik iktisadi faaliyetlerin dışında, doğal bir iş bölümü algısı çerçevesinde ev odaklı işleri yapmak zorunda kalmışlardır. Ancak yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler, kadınların toplumsal ve ekonomik kalkınmada etkin biçimde yer almasının, işsizlik ve yoksulluk sorununun çözümünde önemli bir rol oynayacağı kanaatini oluşturmuştur (Karabıyık, 2015: 232).

Diğer taraftan Türkiye ekonomisinin işgücü piyasasında kadınlara yönelik olarak işgücü ve istihdam odağında yürütülecek politikaların iktisadi büyüme üzerine pozitif etkisi salt istihdam ve toplam faktör verimliliği girdileri üzerinden de şekil almayacaktır. Solow (1957) modeli dahilinde sadece fiziksel sermaye birikimine yer verilmesine rağmen aslında son yıllarda önemi giderek arttığı üzere beşerî sermaye birikimi olgusu da iktisadi büyüme sürecinin önemli odağını oluşturmaktadır. Böylece yürütülecek işgücü politikaları kadınlar üzerinde sosyal ve eğitsel gelişimlere de neden olacağı için, sürecin çok boyutlu faydası iktisadi büyüme sürecinin üzerine olumlu etki edecektir. Bu durumda Türkiye ekonomisinin özelinde kadın istihdamının artması, iktisadi büyümenin yanında yoksulluğun azaltılması noktasında da yarar sağlayacak önemli bir araç olacaktır. Bununla beraber küresel ölçekteki ülke ekonomilerinin yaşadıkları deneyimler, kadın istihdamı ve yoksulluğun azaltılması odağı ile iktisadi büyüme ve daha şeffaf yönetim süreçleri arasında güçlü bir ilişkinin varlığını da kanıtlar niteliktedir. Günümüzde iktisadi büyüme sürecinin belirleyicilerinden bir tanesinin de kurumlar ve yönetim politikasının varlığı olduğu düşünülürse, kadın işgücü politikalarının faydası çarpan etkisi üzerinden daha da işler hale gelecektir.

Kadın istihdamının yükselmesi devletin eğitim yatırımlarına yönelik aldığı verimliliğin daha da artmasına ve bu yatırım kaleminden çok daha etkili sonuçlar alınmasına neden olacaktır. Bunun nedeni olarak kadınların emek olgusunun yanı sıra beşerî sermaye olgusu üzerinden yorumlanması bu yetkinliklerini ekonominin üretkenliğine katkı olarak sunmaktadır.

Kadın istihdamının düşük gerçekleştiği ülke ekonomilerinde bu durum hem ailelerin hem de kamu kesiminin eğitimsel yeterliliklere ve altyapısına az bir pay ayırdığını göstermektedir. Bu durum kadınların aile içi karar alma mekanizmalarındaki etkinliklerini de etkisi altına almaktadır. Bu kapsamda çalışan kadınlar çalışmayan kadınlara göre hem aile içi karar mekanizmalarında hem de varsa çocuklarının eğitim ve sağlık olguları hakkında sürece daha fazla müdahil olmaktadır. Dolayısıyla

kadınların Türkiye ekonomisindeki işgücüne katılım eğilimlerinin ve istihdam olanaklarının zenginleştirilmesi gelecek nesil projeksiyonu üzerinden de kalkınma süreçlerine etki etmektedir.

Cinsiyet eşitsizliği ve kadın istihdamının iktisadi büyüme ve gelişme ile ilişkisi birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Örneğin Dollar ve Gatti (1999) çalışmaları ile 1975-1990 döneminde cinsiyet eşitsizliği, gelir ve büyüme arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırmada, 100'den fazla ülke örnekleme dahil edilerek panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Kadınların eğitime yeterince yatırım yapılmamasının etkin bir ekonomik tercih oluşturmadığı, cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ve kişi başına gelirdeki artışların cinsiyet eşitsizliğinde azalmaya yol açtığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Klasen (2000), eğitim ve istihdamdaki cinsiyet eşitsizliğinin büyüme ve gelişmeyi ne ölçüde azaltabileceğini araştırmıştır. 1960-1992 yılları arasında Güney Asya, Sahra Altı Afrika, Doğu Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve OECD ülkelerinin verileri panel veri analizine tabi tutulmuştur. Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ortalama beşerî sermaye kalitesini düşürerek ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkisi olduğu ve cinsiyet eşitsizliğinin yatırım ve nüfus artışı üzerindeki etkisiyle ekonomik büyümenin dolaylı olarak etkilendiğine ulaşılmıştır.

Seguino (2000), kadınların ihracat sektöründeki emeğin büyük bir kısmını içeren yarı sanayileşmiş ihracat odaklı ülkelerdeki ekonomik büyümenin belirleyicilerini ampirik olarak incelemiştir. Türkiye'nin de örnekleme alındığı ihracat ağırlıklı yarı sanayileşmiş ülkelerin 1975-1995 yılları arasındaki verilerine panel veri analizi uygulanmıştır. Ampirik araştırma sonuçları; son yıllarda yapılan cinsiyete göre ücret eşitsizliğinin büyümeyi yavaşlattığı çalışmaların aksine, GSYİH büyümesinin cinsiyet ücret eşitsizliği ile pozitif olarak ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, cinsiyet ücret eşitsizliğinin büyüme üzerindeki etkisinin bir kısmının GSYİH'nin parçası olan yatırıma olumlu etkisinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Luci (2009), ekonomik büyümenin işgücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliğinin dinamikleri üzerindeki etkisi araştırmıştır. 1965-2005 döneminde 184 ülkenin verileri kullanarak panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Kadınların işgücü piyasasına katılımının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip iken; ekonomik büyümenin kadınların işgücüne katılımı üzerinde net bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Klasen ve Lamanna (2009), çalışmaları ile eğitim ve istihdamdaki cinsiyet eşitsizliklerinin işgücüne katılımda ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini incelemiştir. 1960-2000 yılları arasında Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra-altı Afrika, OECD, Latin Amerika ve Karayipler, Doğu ve Orta Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik ve Güney Asya ülkelerinin verileri ele alarak panel veri analizi yöntemine tabi tutulmuştur. Eğitim ve istihdamdaki cinsiyet ayrımcılığı ekonomik büyümeyi büyük ölçüde azalttığı ve istihdamdaki eşitsizliğin Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya arasındaki ekonomik büyüme farklılıklarını artırıcı bir etki yarattığını göstermektedir. Söz konusu etkinin kaynağı, kadın istihdamındaki daha yavaş artış olduğuna ilişkin bulgular sağlanmıştır.

Aydın (2011), Türkiye ve 2009 yılı Uluslararası Yönetim Geliştirme Derneği'nin verilerine göre rekabet gücü en yüksek 11 ülkenin (ABD, Hong Kong, Singapur, İsviçre, Danimarka, İsveç, Avusturalya, Kanada, Finlandiya, Hollanda ve Türkiye) kadın istihdamının, rekabet gücü ve ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamıştır. 11 ülkenin 1998-2008 yılları arasındaki verileri ele alınarak panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Ampirik araştırma sonuçlarına göre; rekabet gücü daha yüksek olan ülkelere kadınların iş gücüne katılımı rekabet gücünü olumlu yönde etkilemektedir.

Yenilmez İnce (2011), Türkiye'de yapılan birçok eğitim reformları sayesinde eğitim gelişimi için istenilen özellikler ve kadınların karşılaştığı sorunları değerlendirmiştir. 1980-2009 dönemindeki kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı (bağımlı değişken), okuryazarlık oranı, ilköğretim, ortaokul, lise ve yükseköğretim oranı ve kadınların işgücüne katılım oranı (açıklayıcı değişkenler) zaman serisi yöntemi vasıtasıyla analiz edilmiştir. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, doğurganlık oranı azaldığı ve ekonomik büyümenin arttığı sonucuna varılmıştır.

Er (2012); kadınların eğitim, istihdam, sağlık ve siyasi faktörlerden hangilerinin ekonomik büyümeyi açıklamada etkili olduğunu bulmayı amaçlamıştır. Çalışma, 1998-2008 yıllarının verilerinin mevcut olduğu 187 ülkenin sabit etkili panel veri yaklaşımı ile yüksek, düşük, alt-orta gelirli ülkeler için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Daha az doğurganlık, daha fazla kadın istihdamı ve kadınların parlamentoya daha fazla katılımının bir ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır.

Korkmaz vd. (2013) Türkiye'deki kadın istihdamının işgücü katılımı yönünden gelişmiş bir ülke olan ABD'deki kadın istihdamına göre nerede bulunduğunu ve buna etki eden faktörlerin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Türkiye İstatistik Kurumu ve ABD İşçi İstatistikleri Kurumu'ndan elde edilen 2000-2012 dönemi verileri ile panel veri yöntemi uygulanmıştır. Amerika'da 2000'li yıllardan bu yana kadın istihdamındaki gelişim %5 seviyesinde iken, Türkiye'de bu oran %25 olarak hesaplanmıştır. Amerika'da işgücü katılım oranı %50'ler seviyesinde; Türkiye'de ise %25'ler seviyesinde kaldığına ulaşılmıştır. Ayrıca, ABD'de GSMH artışı, kadın istihdamında artış sağlarken; Türkiye'de her ikisinin birbirine yol açtığı görülmektedir.

Korkmaz ve Alacahan (2013) kadın istihdamı ile emek pazarındaki toplam istihdam arasındaki ilişkiler ve istihdamın GSYH üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmıştır. 2008-2012 yılları arasında çeyrek dönemlik GSYH ve cinsiyetlere göre istihdam değerleri kullanılarak korelasyon ve regresyon analizlerine tabi tutulmuştur. Perakende sektörü, kadın istihdamı açısından lokomotif sektör ve sigortalı çalışan yönünden en yüksek orana sahip olduğu bulunmuştur. İstihdamın GSYH üzerindeki etkisi; erkek istihdamının, kadın istihdamına göre daha düşük etkisi olduğu görülmektedir.

Dücan ve Atay Polat (2017) çalışmalarında OECD ülkeleri için kadın işgücüne katılımının GSYİH üzerindeki etkisi panel veri analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. 2007-2014 dönemine ilişkin olarak yapılan analizlerde GSYİH'nın yüzde artış oranı bağımlı değişken olarak kullanılırken, kadın/erkek işgücüne katılım oranı, dışa açıklık oranı, nüfus artış hızı oranı, döviz kuru ve enflasyon ise açıklayıcı değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Çalışma sonucunda OECD ülkelerinde kadın/erkek işgücü katılım oranındaki artışların GSYİH artışı üzerinde negatif etkisi bulunduğu ve bu durumun da OECD ülkeleri içerisinde G7 ülkeleri için bakımından etkisinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Zeren ve Kılınç Savrul (2018) çalışmaları ile 1991-2014 dönemi için Türkiye'de kadın istihdam oranı ile ekonomik büyüme, işsizlik ve kentleşme oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

4. SONUÇ

Toplumsal cinsiyet kavramı ile kadına yüklenen roller, kadının ekonomik hayatta var olmasını güçleştiren koşulların doğmasına sebep olmuştur. İşgücü ülke nüfusunun çalışabilir kısmını ifade etmektedir. Türkiye'de çalışabilir nüfusun yaklaşık yarısının kadınlardan oluştuğunu ve kadınların işgücüne katılım oranının %35 olduğunu göz önünde bulundurursak, Türkiye'nin eksik istihdamdan kaynaklanan üretim kaybı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu durum, önemli bir üretim faktörü olan emeğin atıl kullanımı sonucu potansiyel üretim düzeyinin altında faaliyet gösteren Türkiye ekonomisinde iktisadi büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

İşgücü piyasası özelinde kadınların yaşadıkları sosyal dönüşüm ülke ekonomisinin gelişimi açısından önemli konulardan bir tanesidir. Bu sebeple Türkiye'de de kadınların çalışma hayatına katılımını engelleyen faktörler ilgili kamu otoriteleri tarafından araştırılmış ve tespit edilen problemlerin çözümüne yönelik çeşitli politikalar geliştirilmişse de bu politikaların uygulanmasında etkinlik olmadığı anlaşılmaktadır. Daha da üzücü olanı; etkin bir şekilde uygulanan politikaların işverenler açısından kadın istihdam etmek bir dezavantaj oluşturmuş ve uygulanan politikalardan beklenenin tam aksine bir sonuç elde edilmiştir. Bu sorunun çözümü için kadın çalışan sayısını artıran özel sektöre ayrıcalıklar sağlanarak kadın istihdamı teşvik edilebileceği gibi kamu kesiminde de gerekli düzenlemelerle kadınların istihdama katılma oranları artırılabilir. Kadın istihdamında tek sorun kadınların iş bulma konusunda yaşadıkları cinsiyet dezavantajı değildir. Kadınların çocuk bakımı, ev işleri gibi üstlendikleri aile içi görevler de kadınların ekonomik hayatta yer bulmalarını zorlaştırmakta veya bazı durumlarda iş hayatında erkekler kadar verimli olamamalarına sebep olmaktadır. Düşük toplam faktör verimliliğinin sebeplerinden biri olarak gösterebileceğimiz bu durum Türkiye'nin rekabet koşullarını da olumsuz etkilemektedir. Yurtiçi katma değer azlığının üzerine ilerleyen üretim formunun varlığından dolayı Türkiye ekonomisinin istikrardan uzak olan büyüme sürecine, istihdam ve toplam faktör verimliliğine kadınların istihdamı noktasında da katkı sunulmadığı ortadadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili farkındalığın artırılması ve çalışan kadınlara toplumsal rolleri ile ilgili gerçekten çözüm olabilecek kolaylıkların sağlanması kadınların çalışma hayatındaki verimliliklerini artıracaktır. Türkiye ekonomisi işgücü piyasasında kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı bakımından bir dizi politika tedbirleri uygulanması durumunda kadınların istihdamı ve toplam faktör verimi üzerinden büyüme muhasebesinin istikrarına katkı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, F. (2011). *Kadın İstihdamının Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye ile Rekabet Gücü En Yüksek Ülkelerin Karşılaştırılması*. Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- BRADBURY, T. N. & FINCHAM, F.D. (1992). Attributions and Behavior in Marital Interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(4), 613-628.
- DOLLAR, D. & GATTI, R. (1999). Gender Inequality, Income, and Growth: Are Good Times Good for Women? Policy Research Report On Gender And Development Working Paper Series.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI [DPT]. *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2009.
- DÜCAN, E. ve ATAY POLAT, M. (2017). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: OECD Ülkeleri için Panel Veri Analizi. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 155-170.
- ER, Ş. (2012). Women Indicators Of Economic Growth: A Panel Data Approach. *The Economic Research Guardian*, 2(1), 27-42.
- GÜROL, A. (2000). *Türkiye’de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler*. Atılım Üniversitesi Yayını: 2. Ankara.
- İŞİĞİÇOK, Ö. (2014). *İstihdam ve İşsizlik*. 2. Baskı, Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- İNCE YENİLMEZ, M. (2011). The Role of Female Education in Economic Development: A Case For Turkey. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 227-238.
- İŞÇİ, Ö. ve GÖRGÜLÜ, H. (2008). *Türkiye’de Meslek Gruplarına Göre Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı Üzerine Bir Araştırma*. Editörler: Fidan, Fatma ve Tuncay Yılmaz. Kadın Çalışma ve Toplum. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- KLASEN, S. (2000). Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from CrossCountry Regressions. Sonderforschungsbereich 386: Analyse Diskreter Strukturen Discussion.
- KLASEN, S. & LAMANNA, F. (2009). The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth: New Evidence for A Panel of Countries. *Feminist Economics*, 15(3), 91-132.
- KARABIYIK, İ. (2015). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231-260.
- KORKMAZ, M. ve ALACAHAN, N. D. (2013). Türkiye’de Formel Piyasaya Yönelmede Kadın İşgücü Arzı ve GSYH Etkileri: Ampirik Bir Çalışma. *Turkish Studies*, 8(7), 887-900.
- KORKMAZ, M., ALACAHAN, N. D., CESİM, D. T., YÜCEL, A. S. ve ARAS, G. (2013). Türkiye’de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Kadın İstihdamı ile Karşılaştırılması, *Turkish Studies*, 8(9), 1845-1863.
- LUCİ, A. (2009). Female labour market participation and economic growth. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 97-108.
- OAKLEY, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith.
- OKTAY, E.Y. ve MENTEŞE, B. (2017). *Türkiye’de 2002 Yılından İtibaren Kadın İstihdamına Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar*. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV. Malatya.
- SEGUİNO, S. (2000). Gender Inequality and Economic Growth: A Cross- Country Analysis. *World Development*, 28(7), 1211-1230.
- SOLOW, R. (1957). Technical Change and The Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*, 39, 312-320.

- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ ve BÜTÇE BAŞKANLIĞI (2019). *Katılım Öncesi Ekonomik Program*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- T.C. BAŞBAKANLIK KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/6314/toplumsal-cinsiyet-e%C5%9Fitli%C4%9Fi-ulusal-eylem-plan%C4%B1-2008-2013.pdf>
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU [TÜİK] (t.y.). «İstihdam, İşsizlik ve Ücret - 15+ Yaştaki Nüfusun İşgücü Durumu.» <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>.
- YILMAZER, E. ve ULAŞ, I. (2014). *Çalışma Hayatında Özel Gruplara (Dezavantajlı) Yönelik Sosyal Politikalar*. *Sosyal Politika*. S. 304-318, 5. Baskı, Editörler: Aysel Tokol ve Yusuf Alper. Bursa: Dora Basım Yayın Ltd. Şti.
- ZEREN, F. ve KILINÇ SAVRUL, B. (2018). Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 87-103.